

Tajomstvo ČIERNEJ FARBY

VEĽMI NENÁPADNÝ SRNEC

Sú sivé, popolavé, no oveľa zriedkavejšie uhľovočierne. Iniciovali sme prieskum o srncoch, ktoré nie sú ako ostatné.

© M. Keppenre

Čierny a dokonale zdravý, čo sa navzájom nevylučuje. Stav srsti tohto pekného šestoráka zodpovedá jarnému prefarbovaniu.

Prednedávnom sme sa dozvedeli o nevšednom úlovku francúzskeho poľovníka – o čiernom srncovi. Preto sme sa rozhodli urobiť prieskum o zvieratách s nezvyčajným sfarbením.

Vo fotoalbumoch lovcov sa pomerne často objavujú tmavé až čierne daniele, ale aj pasrnce bielochvosté či jeleníky ušaté, oba blízke príbuzné nášho srnca lesného, no vyskytujú sa i antilopy skákavé a veľmi známe tmavé bažanty.

Prípady abnormálne čiernych jedincov sú zaznamenané aj medzi vevericami, koralovcami, rybami, ale aj tučniakmi. Tento jav neobchádza ani bezstavovce, napríklad motýle. Existuje dokonca druh, ktorý sa preslávil práve zmenou farby, a to piadivka brezová (*Biston betularia*). V dôsledku znečistenia brezových hájov dymom z tepelných elektrární sa v niektorých častiach Anglicka v 19. storočí vyvinula čierna forma tohto motýľa. Pre sýkorky, ktoré sa ním živí, bola biela varieta lepšie viditeľná, a preto ju konzumovali prioritne, až sa stala menšinovou a dnes predstavuje len jedno percento druhu.

Na prípadnú stopu čierneho jeleňa sme teda nasadili našich najlepších stopárov, a to Guya Bonneta, Jeana-Paula Grossina a Xaviera Legendra. Správa znie: bezvýsledné. Žiaden z nich nezistil nič o takom zvierati, či už žijúcom, vypreparovanom, alebo vyfotografovanom. Len Olivier, znalec pikardských lesov, vie o jednej lani s potomstvom, ktoré majú o niečo tmavšie odlesky srsti.

Na počiatku je melanín

Prečo môžeme občas zahliadnuť čierne srnce? Ide o jedince, pri ktorých sa prejavuje melanizmus. Melanizmus charakterizuje zvieratá s obzvlášť tmavým sfarbením srsti. Vzniká vtedy, keď pokožka obsahuje mimoriadne vysoké hodnoty hnedočierneho pigmentu zvaného melanín. Termín pochádza z gréčtiny, kde melos znamená čierny. Objavuje sa v mnohých zvieracích názvoch: čajka (*Larus melanocephalus*), penica (*Sylvia melanocephala*) a strnádka čiernohlavá (*Emberiza melanocephala*) alebo *Melanitta fusca*, *nigra* a *perspicillata*,

Etiópsky leopard. Mačkovité šelmy často na seba berú takýto šat.

O bezchybnom zdravotnom stave tejto srny svedčí aj jej potomstvo.

čo je turpan tmavý, čierny a okuliarnatý; *Melanocorypha calandria* – škovránok stepný (s čiernymi škvrnami na krku); *Calidris melanotos* – pobrežník škvrnitý (čiernochrbtý); *Acrocephalus melanopogon* – trsteniarik tamariškový (čiernobrady); *Diomedea melanophris* – albatros čiernobrvy; *Aquila melanaetos* – orol kráľovský alebo orol čierny.

Tam, kde je na to gén...

Melanizmus spôsobuje mutujúci recesívny gén, ktorý ustupuje dominantnému génu, nositeľovi normálneho – plavého sfarbenia srncov. Táto zvláštnosť je teda daná, aspoň v súčasnosti, málo rozšírenou genetickou mutáciou. V „lotérii génov“ sa recesívnemu génu občas podarí presadiť, a to s rôznym stupňom prieniku, v dôsledku čoho sa potom objavujú viac či menej tmavé, až čierne jedince. Dve čierne zvieratá majú väčšiu šancu splodiť mláďatá

Srna so zreteľne čiernou hlavou a svetlejším zvýškom tela pôzuje so svojím normálne sfarbeným srnčatom.

rovnakej farby. Dedičnosť melanizmu je evidentná, no vôbec nie systematická. A tak sú populácie v pravom zmysle slova čiernej srnčej zveri vzácnosťou, známe sú len tie zo severného Nemecka. Inde ide o vskutku ojedinelé prípady.

Čierne srnce natoľko fascinujú milovníkov rarít, že jedince z Nemecka niekedy dovážajú do iných kútov Európy. Aby vznikla domáca populácia čiernej srnčej zveri, bolo by treba introdukovať veľký počet jedincov a k tomu na istý čas zastaviť odstrel tak, aby sa vytvorila akási rodová línia. Napriek vynaloženému úsiliu je však výsledok nepredvídateľný, lebo zákony genetiky sú obzvlášť záhadné. Už celé stáročia si čarodějnícki učni márne lámu hlavu nad bielymi jeleňmi a o nič lepšie na tom nie sú – našťastie – ani s menej bežným javom, ktorý predstavujú jedince postihnuté melanizmom.

Vyvíja sa srnec ako živočíšny druh? V podstate áno, ale vlastne

minimálne. Dalo by sa povedať, že jeho vývoj sa dostal do akejsi slepej uličky. Preto by bolo asi odvážne tvrdiť, že ide o nový poddruh.

Zdá sa však, že určitá konštanta tu je: srnec, ale i mačkovité šelmy postihnuté melanizmom sa veľmi často vyskytujú vo vlhkých oblastiach. Nemci na označenie tmavých jedincov dokonca zaviedli termín „močiarny“ alebo „mokradňový“ srnec. To by bol námet na výskum!

Sivý, popolavý, uhľovočierny

Podľa stupňa prenikania čierneho génu môže ísť o úplný, čiastočný alebo ľahký melanizmus, pričom zvieratá, a to samce i samice, mávajú buď uhľovočiernu srst s čiernymi odleskami, alebo tmavo plavú, alebo, ako sa vraví aj pri líškach, môže ísť o uhliara – uhliarku, ktoré sú sfarbené dopopolava, či dokonca skôr do-siva. Okrem toho sa môže me-

© M. Keppenne

lanizmus prejavíť na celom tele, prípadne len na niektorej časti. V zriedkavých prípadoch sa melanizmus mieša s albinizmom, tak ako to vidno na srnke na fotografii nižšie. Škála odtieňov melanickej srsti môže byť v konečnom dôsledku dosť široká, ako to prezrádzajú fotografie na týchto stránkach. Čierne i biele srnce si pritom zachovávajú úplne normálne sfarbenie parožia, keďže princíp vyfarbenia parožia (kostného pôvodu) nesúvisí so sfarbením osrstenia (vyrastajúceho z epidermy). Na druhej strane, biele škvrny, ktoré vystupujú na nozdrách srnca, môžu časom vymiznúť alebo stmavnúť, rovnako ako aj zrkadlo (srst' na zadku), ďalej viac či menej viditeľná škvrna na hornej časti krku zvieratá v zimnej srsti a svetlé škvrny zdobiace šat srnčatá. Okrem toho Manthès d'Angeny uvádza, že „bolo zistené, že všetky čierne srnce majú veľmi tmavé oči.“ Tento úkaz sa prejavuje aj na perí, vlasoch a chlloch. Národný klub lovcov malej pernatej zveri opísoval sluku postihnutú melanizmom, pričom veterinárny lekár Jean-Paul Boidot zdôraznil, že „melanizmus ako fenomén sa najčastejšie objavuje v zoskupeniach pier na krídlach, na takzvaných veľkých krídlových krovkách.“ Existujú aj sluky postihnuté úplným melanizmom, čo je jav preukázaný na každej približne štyristopäťdesiatej až päťstovej vzorke kontrolovaných krídel. Zdá sa

teda, že frekvencia výskytu je tu oveľa vyššia ako pri srnčej zveri. Melanizmus si nesmieme zamieňať s niektorými kožnými ochoreniami, ako sú napríklad trichofýcia či svrab. Stmavnutie kože môže viesť k domnienke, že máme do činenia s čiastočne čiernym jedincom (na fotografii na strane 28). Táto mykóza sa prejavuje vypadávaním srsti. Pravdupovediac, pri srnčej zveri sa vyskytuje zriedkavo, častejšie postihuje hospodárske zvieratá (*Chevreuil, histoire d'une passion*, Bernard de Polignac, 1996).

Zlá krv pre nič

Manhès d'Angeny v roku 1959 napísal: „Tieto zvieratá sú v každom ohľade normálne, možno sú len trochu chúlостivejšie, čo by vysvetľovalo ich postupné vymieranie, a tak by ich zachovanie bolo možné hádam len za cenu nebezpečného príbuzenského kríženia. Ak sa reprodukovujú medzi sebou, uchovávajú si svoje špecifické sfarbenie. Krížia sa však aj s normálne sfarbenými jedincami, výsledkom je raz čierny, inokedy normálne sfarbený alebo miešaný jedinec. Vznikla by teda varieta, ktorej nové vlastnosti by mohli byť stále a dedične prenosné.“ Veľký lovec sa však mýlil, keď naznačoval možnú náchylnosť melanických jedincov. Veterinárny lekár Bernard Collin, ktorý je zároveň prezidentom vrchných lovcov a autorom skvelého Malé-

PRÍPAD SPOZA QUIÉVRAIN

Svedectvo čitateľa

Horlivý čitateľ nášho časopisu a veľký milovník srnčej zveri Bernard Brigode vypovedá: „Keďže sa už roky vášnivo venujem poľovačke na srnca, lovím v Belgicku, ale aj inde v zahraničí, sníval som o tom, že si raz strelím čierneho srnca. Som preto ochotný vycestovať aj do Nemecka, kde sa vyskytuje veľa takýchto rarít. No sen sa mi začal naplňovať práve v mojom domovskom revíre (Brugelette, Belgicko, kraj Hainaut) prostredníctvom jedného z mojich priateľov. Minulé leto ulovil mladý poľovník Jonathan Momot svojho tretieho srnca... mladého čierneho paroháčika! Jedinca v revíre nepoznali. Katastrom obce Brugelette preteká riečka, rovinaté pláne a lesíky miestami spestrujú pásma mokradí. V revíre orientovanom na malú zver zaznamenali prvé srnce len pred pätnástimi rokmi. Čierny srnec tak blízko mňa!“

© B. de Polignac

Známky melanizmu? Nie, známky mykózy nazývanej svrab.

Kokteil: plavá farba s albinizmom a čiastočným melanizmom.

ho slovníka zdravotvedy zveri (*Petit Dictionnaire de la médecine du gibier*, Gerfaut, 1992), tvrdí: „Na rozdiel od albinizmu nie je melanizmus ochorenie. Je to genetická mutácia, ktorá nijako neznižuje vitalitu a odolnosť jedinca. Melanické zvieratá sú v dobrej fyzickej kondícii.“

Fenoménom melanizmu sa zaoberal aj Gérard Lang, predseda Federácie poľovníkov v Bas-Rhin, autor dizertačnej práce v odbore farmácia na tému Manažment populácií jeleňovitých, úvahy o problémoch genetického polymorfizmu (*Gestion des populations de cervidés, Réflexions sur des problèmes de polymorphisme génétique*, 1987), v ktorej uvádza: „Rozdiel v hmotnosti (oproti

normálnym jedincom) je bezvýznamný. To isté platí aj pre dĺžku zvierat a výšku v kohútiku. Morfológické vlastnosti lebky nevzťahujú žiadny rozdiel. Inak povedané, táto anomália... je to jediné, čo ich rozdeľuje.“

Okrem melanizmu jestvujú ešte dva osobité typy sfarbenia srsti: dnes už dobre známy albinizmus a menej rozšírený leucizmus. V prípade albinizmu trpí jedinec úplnou alebo čiastočnou stratou melanínu. Môže mať aj ľahšiu formu, podľa toho potom vidíme buď úplne biele, fľakaté, prípadne prskané jedince, tak ako ten, s ktorým sa stretli členovia Klubu francúzskych biglov, beagle-harrierov a harrierov. Predseda klubu doktor Jacques Bourdon rozpráva: „Srnce, ktorý žil vo zvernici, som dobre poznal. Keď bol v roku 2010 ulovený posliedkou, dosiahol vek asi desať rokov (na fotografii oproti). Rok predtým mal každopádne úplne normálnu sršť.“

Prezácny obraz: jarný súboj medzi... jín a jang.

UŽ VIAC NEŽ ŠESŤSTO ROKOV

Čo hovorí klasik?

Klasickí autori (Ferrières, du Fouilloux, Maricourt, Ligniville, Salnove, Bellier de Villiers...) nespomínajú prípady čiernych srncov. Iluminácia z ilustrovanej Knihy o poľovníctve od Gastona Phébusa (*Livre de la chasse*, okolo roku 1388) uvádza na scénu dva druhy srncov, srn a srnčiat: plavé a hnedé. Pri srne na ležovisku sú dokonca zobrazené dve srnčatá, jedno plavé ako jeho matka a druhé hnedé. Starí autori sa väčšinou domnievali, že jestvujú dva varianty zvierat, jedny sú viac či menej červené, druhé viac či menej hnedé. Zároveň pripúšťajú variabilitu sfarbenia, od zlatožltého cez plavé, červené, hnedé až po popolavé... Medzi prvé svedectvá o tejto rarite zaznamenané vo francúzskom jazyku patrí História poľovníctva vo Francúzsku (*Histoire de la chasse en France*, zväzok II, 1867), ktorej autor Dunoyer de Noirmont vypovedá: „V Nemecku sú vraj okrem bielych srncov aj čierne a strakaté,“ a odvoláva sa na Buffona. Vo zväzku svojho Prírodopisu (*Histoire naturelle*, 1756) venovanom drobnej jeleňovitej zveri prírodopisec pomerne obsérne opisuje popolavé až popolavočierne jedince pochádzajúce z Versailleského

parku a z Montbardského lesa (Côte d'Or). Doktor Joseph Oberthur (*La Forêt et ses hôtes*, zväzok II, 1940) potvrdzuje výskyt takýchto populácií v Nemecku: „Jestvuje línia srncov vyznačujúcich sa lesklou čiernou sršťou s tmavoplavou ružou [staršie označenie pre zrkadlo – sršť na zadku].“ H. de Manhès d'Angeny (*Le Chevreuil*, 1959), prvý veľký odborník na srnčiu zver súčasnej doby, germanista, ktorý žil dlho za Rýnom, potvrdzuje: „Popri ojedinelých prípadoch, ktorých farba ide od tmavosivej až po čiernu, s takými zvláštnosťami ako vlnitá sršť, plavé zrkadlo atď., sa v nemeckej literatúre viackrát spomínajú celé rody srnčej zveri krásnej, jednoliatej čiernej farby.“ Uvádza tiež, že sa opisujú aj sivomodré srnce. Jeho posledné svedectvo znie: „Osobne som videl len jeden prípad abnormálneho sfarbenia, a to sivočierneho srnu so širokou bielou škvrnou na boku. Zrkadlo mala tiež čierne. Bola dosť slabo vyvinutá, mala rak a poľ, nevšimol som si ju, keď bola srnčatom. Po niekoľkých dňoch som ju našiel uhynutú v stave zodpovedajúcom chorobnému chradnutiu.“

V tomto revíre sa nevyskytovalo ani nevyskytuje žiadne iné fľakaté zviera.“ Právý albín má ružovú alebo bezfarebnú dúhovku, svetlé ratice i nozdry, bielu kožu a svetložlté až biele osrstenie. Naproti tomu zviera vykazujúce znaky leucizmu si zachováva normálne sfarbenie očí, ratíc i nozdier, len má svetloplavú sršť odtieňa zvaného izabel. Medzi vtáctvom nenájdeme albíny, ale leucistické jedince. Dalo by sa povedať, že leucizmus je variant albinizmu, spôsobený nedostatkom melanínu. Ide o mimoriadne zriedkavý jav, zamieňaný s albinizmom. Vieme len o jedinom zábere takéhoto srnca (na fotografii hore), publikovanom v doktorandskej práci Sylvaína Morlata (*Atlas radiographique et ostéologique du chevreuil*, Veterinárne lekárstvo, 2010).

Smer Hannover a Haste

Za čiernymi srncami putujeme naprieč Európou. Z času na čas je hlásený prípad v Španielsku, Estónsku, Maďarsku, Taliansku, Holandsku, Poľsku. Vo Švédsku sme objavili obraz z roku 1654 znázorňujúci čierneho srna (inštalovaný v Torpa Stenhus, autor Gustaf Otto Stenbock). V súčas-

Melanizmus, na rozdiel od albinizmu, nie je choroba.

© M. Keppenne

nosti však Zväz švédskych poľovníkov nevie o žiadnom takom jedincovi. V knihe O srncovi (*À propos du chevreuil*, 1983) knieža Albrecht von Bayern s manželkou spomínajú, ako na území Rakúska (v Štajerských horách s nadmorskou výškou 680 až 1 900 m) ulovili „počerného“ srnca, ktorého opisujú takto: „Srnec nebol červený, ale skôr tmavohnedý, s poplavočiernymi partiami (hlavne na hlave, na lopatkách a na nohách). V tomto kraji nebol zatiaľ nikdy pozorovaný úplne čierny srnec.“ V Škótsku slávny odborník na

Kniha o poľovníctve, Gaston Phébus, okolo roku 1388. Na obrázkoch sú dve farby srsti. Jedna z nich je o poznanie hnedšia.

RARITY ZO SEVEROVÝCHDU
KVADRANTU

Prvá Francúzka

Prvý preukázaný prípad čierneho srnca vo Francúzsku sa objavil v lesoch v Haguenau (Bas-Rhin, severne od Štrasburgu), kde v roku 2005 ulovila mladého srnčeka (nepravidielný vidliak, 16 kg po vyvrhnutí) mladá žena, pani Carole Dorschnerová. Z jej rozprávania vyberáme: „Je júl 2005. Môj spoločník sa vracia od krmidiel a tvrdí, že spozoroval čosi mimoriadne: čierneho srnca. Navrhne mi, aby som si ho vystriehla, inak pôjde a uloví ho on. A tak som sa usadila na posede. S knihou v ruke čakám, až ho konečne zočím. Som taká vzrušená, celá sa trasím, až sa bojím, že ho netrafiť. Je to slabý srnček s úplne čiernou hlavou a nohami. Zvyšok tela má tmavoplavý. V Haguenau dovtedy a ani neskôr už nikto také zviera nevidel.“ Podľa federálneho vestníka Infos chasse 67 bola v Haguenauskom lese táto kuriozita už spomenutá pred niekoľkými storočiami. Napriek tomu sa podľa Gérarda Langa, predsedu Federácie poľovníkov, „nedá hovoriť o populácii čiernej srnčej zveri. Srnec ulovený v Haguenau v roku 2005 je nepochybne jediný vyskytujúci sa prípad za ostatných päťdesiat i viac rokov.“ Za zmienku stojí fakt, že tieto hory sú vlhké, až močaristé. Keď sme dokončovali tento článok, dozvedeli sme sa, že ďalší čierny srnec, vlastne srna, bola vraj ulovená v Moussey (Moselle). Vtipné je, že vo Vogézach, na hranici departementu Meurthe-et-Moselle, severne od dediny, ktorá sa tiež volá Moussey, sa nachádza osada nesúca názov Čierny Srnec alebo Pohorie Čiernych Srncov. Sú vari tieto hory domovom tmavo sfarbenej srnčej zveri? Obe Moussey sú od seba vzdialené vzdušnou čiarou sotva tridsať kilometrov, pričom Haguenau je viac na sever, asi sto kilometrov od týchto dvoch obcí. Inak povedané, čo by kameňom dohodil...

1

2

© Dr. J. Bourdon

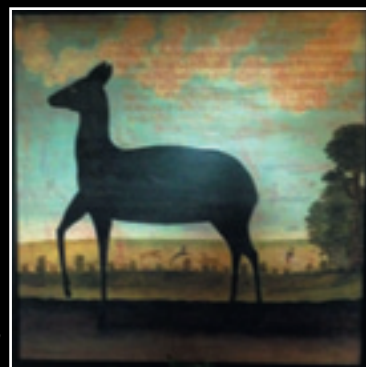
srnčiu zver Richard Prior uvádza vo svojej Poslédke na srnca (*L'Approche du chevreuil*, 1986), že „srnčia zver v Galloway na juhozápade krajiny má tendenciu k melanizmu.“ Podľa našich informátorov je to tu však dnes už neznámy jav. V Belgicku sú takéto zvieraťá pozorované v Hainaut (viac sa dozviete v rámečku na strane 29), v okolí Maastrichtu, kde sa to pravdepodobne týka dvoch lokalít, a zdá sa, že aj v oblasti Antverp. V Campine sa pred 40 až 50 rokmi zrejme vypúšťali čierne jedince z Nemecka.

Naopak, v Nemecku je tento jav evidentne rozšírený a podľa Dr. Horsta Meyera-Brenkena, autora *Das schwarze Rehwild* (1970), sa o ňom vie dávno, už od roku 980. Následne bol s istotou pozorovaný na konci 16. storočia a v priebehu nasledujúcich storočí. Meyer-Brenken spísal okrem veľkého počtu súkromných revírov zoznam asi päťdesiatich

1. Jedinečný záber leucistického srnca. Nezamieňajte si ho s albinom.

2. Nevšedný srnec, flakáty, čiastočný albín.

Švédsko maľba z roku 1654.

Jav sa netýka vyfarbenia parožia.

obcí, v ktorých sa vyskytujú alebo vyskytovali čierne srnce. Ide prevažne o lokality sústredené na severe krajiny, v Dolnom Sasku, v okolí miest (postupne od západu na východ): Osnabrück, Bremerhaven, Oldenburg, Brémy, Hannover, Hamburg (západ a juh), pozdĺž Labe (južne od Hamburgu) a v príľahlej nížine, pričom východnú hranicu rozšírenia tvorí rieka Labe. Ďalšie dve populácie sa uvádzajú východne a západne

© Esprit Sauvage

od Frankfurtu. Najfrekvencovanejší je úsek v okolí Hannoveru, presnejšie Haste, kde melanizmus vykazuje štvrtina až polovica kusov srnčej zveri. Za zmienku stojí fakt, že jedna lovecká cestovná kancelária ponúka dokonca špeciálne pobyty zamerané na lov čierneho srnca (bližšie informácie sú v rámečku dole). Napokon, čierny srnec je zvierou vymykajúcou sa normálu. Je nepochybne zárukou raritnej trofeje a vzácných okami-

hov pri jeho pozorovaní. Zaujímavá hra prírody, ktorú jednoducho musíme oceniť.

Reportáž: François-Xavier Allonneau
Podakovanie patrí Carin Höglund (Norma, Švédsko), Vincentovi Brígodovi (Fordle Estate Office, Škótsko), Dr. Jacquesovi Bourdonovi, Dr. Bernardovi Collinovi, Dr. Alainovi Françoisovi (prezident ANCGG), Gérardovi Langovi, Dr. Xavierovi Legendrovi, M. Lelouxovi (Shcb, Belgicko) Baudoinovi de Villeneuve.

1. Rok 1803, nemecká rytina: pár melanických srncov.
2. Typický revír, v ktorom pôsobí spoločnosť Esprit Sauvage.
3. Výnimočný: čierny parochniar.
4. Základná príručka, z ktorej sú vyňaté fotografie 1 a 3.

SČASTI ALEBO CELÝ ČIERNY

Nemecko, to je „tá“ krajina

Podľa našich vedomostí je jedinou francúzskou organizáciou sprostredkujúcou lov čiernych srncov firma Esprit Sauvage, ktorú vedie Benoît Fédry. Revír sa nachádza na severe Nemecka, kde miestny sprievodca sprevádza lovcov už od roku 1995. Podľa jeho slov sa tu populácie čiernej srnčej zveri preukázateľne vyskytujú od roku 1765.

Svetová vojna, pohyb ozbrojených mužov a z toho vyplývajúce rozšírenie pytlactva sa týmto neobyčajným zvieratám stali takmer osudnými. V súčasnosti tvorí v revíre, do ktorého pozýva lovcov Esprit Sauvage, melanická populácia desať percent z celkových stavov. Informácie: www.espritsauvage.fr

